

Сідун Лариса Юрїївна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Девіцька Антонїна Ігорївна,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

SOCIO-CULTURAL ASPECT OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

У роботі розглянуто соціокультурний аспект викладання іноземної мови для студентів-іммігрантів в контексті знайомства з культурою країни, її історією, соціокультурними традиціями, особливостями національного бачення світу народом-носієм. Викладання іноземних мов базується на використанні кумулятивної функції, у якій мова виступає зв'язною ланкою між поколіннями, сховищем і засобом передачі позамовного колективного досвіду, оскільки мова не тільки відображає сучасну культуру, але і фіксує її попередній стан. Виокремлено етапи формування соціокультурних компетенцій, які розглядаються як можливість застосовувати полікультурні знання, навички та цінності в процесі міжкультурної комунікації в певних конкретних життєвих ситуаціях з метою формування толерантного ставлення до інших людей. Підкреслюється необхідність підготовки полікультурного педагога-спеціаліста до оволодіння відповідними соціокультурними компетенціями з метою сприяння інтелектуальному зростанню студентів та розвитку особистості.

Ключові слова: соціокультурний аспект, комунікативна компетенція, полікультурний викладач, іноземна мова, культура спілкування.

In this work there has been considered the socio-cultural aspect of teaching a foreign language to immigrant students in the context of getting to know the country's culture, its history, socio-cultural traditions, and the peculiarities of the national worldview of the native people. Foreign language teaching is based on the use of a cumulative function, in which language acts as a connecting link between generations, a repository and a means of transmitting non-linguistic collective experience, since language not only reflects modern culture, but records its previous state as well. There are highlighted stages of the formation of socio-cultural competences, which are considered as an opportunity to apply multicultural knowledge, skills and values in the process of intercultural communication in certain specific life situations with the aim of forming a tolerant attitude towards other people. The necessity of training a multicultural educator-specialist to master the relevant socio-cultural competences in order to promote the intellectual growth of students and personality development is emphasized. The future specialist must not only acquire relevant knowledge, but also develop skills and personal qualities for working with students from different social, ethnic and linguistic backgrounds. There has been emphasized the importance of using all technologies of the future work of educators in their own learning: the use of problem methods (intellectual challenge), collective forms of work (cooperative learning), pedagogical support, establishing a positive climate (emotional engagement) in classes. Every specialist working in the paradigm of multicultural education must have a high level of intercultural competence and a culture of communication. It is necessary for a specialist to consider cultural diversity not as a problem and an obstacle, but as a positive moment capable of enriching students intellectually and emotionally, expanding their horizons, and helping them gain new life experience.

Key words: socio-cultural aspect, communicative competence, multicultural teacher, foreign language, culture of communication.

Постановка проблеми. Стрімкі зміни, які відбуваються у сучасному суспільстві впродовж останніх років, зумовлюють нові вимоги та виклики для підготовки фахівців нового покоління. Важливою складовою міжкультурної підготовки викладача є оволодіння соціокультурними знаннями про взаємовідносини мови, культури та освіти, досягнення соціокультурної мовної компетенції.

Аналіз останніх досліджень. Полікультурна освіта спирається на соціокультурний підхід до розвитку особистості, запропонований Л. С. Виготським і в подальшому розроблений М. Коулом, С. Скрібнером, Л. Моллом в контексті освіти, що враховує зв'язки між складними соціальними взаємовідносинами і культурними особливостями людей. Культурний контекст мовного

використання в освіті, процес удосконалення мови за рахунок його творчого конструювання досліджували С. Хіт, С. Філіпс, Дж. Ліндорфс, С. Крашен та ін.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розкритті практики застосування соціокультурного компоненту для підвищення ефективності викладання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Важливість використання лінгвістичного, культурного і соціального оточення в освіті є одним з пріоритетних моментів полікультуралізму. Даний підхід використовується у викладанні другої та іноземної мови для студентів іммігрантів в контексті знайомства з культурою країни, її історією, соціокультурними традиціями, особливостями національного бачення світу народом-носієм.

Полікультурна освіта найтісніше пов'язана з освітою білінгвальною та полілінгвальною, оскільки навчання мові є не що інше, як навчання культурі. Нерозривний зв'язок мови та культури має ряд причин: оволодіння мовою не слідує універсальній схемі, а різниться в різних культурах; процес становлення повноправним членом суспільства проходить за допомогою мовного обміну у певній соціальній ситуації; кожне суспільство визначає рамки участі особи в окремо взятій ситуації, а це, в свою чергу, впливає на форму і зміст їх висловлювань; при вихованні дітей головний акцент робиться не на набуття граматичних навиків, а на передачу соціокультурних знань; мовні коди не можна вивчити в ізоляції, оскільки завжди при цьому можна спостерігати процес передачі соціокультурної інформації, наприклад, у змісті лінгвістичних завдань, в культурно-заснованому дискурсі підручників, у відношенні вчителя до культури мови, що вивчається.

Культура і спілкування нероздільні, тому що культура не тільки диктує хто, з ким, про що говорить і як проходить процес комунікації, вона допомагає визначити, як люди декодують значення висловлювань, умов та обставин доречності та інтерпретації визначених висловлювань. Культура – це основа комунікації [11, с. 24].

Як відомо, викладання іноземних мов, що має за мету вивчення мови одночасно з вивченням культури, базується на використанні однієї з функцій мови – кумулятивної. У цій функції мова виступає зв'язною ланкою між поколіннями, сховищем і засобом передачі позамовного колективного досвіду, оскільки мова не тільки відображає сучасну культуру, але і фіксує її попередній стан. Такий тісний зв'язок між культурою і комунікацією

обумовлює важливість комунікативної компетенції, яка виникла у відповідь на ідеї прогресивного граматиста Ноама Хомського [3], який вважає, що “мовна форма (компетенція) і використання мови (виконання)” відділені одне від одного, і лінгвісти повинні зосередитись на формі, яка відображає внутрішню граматику мовця і слухача. Однак Хаймс [5, с. 277] описав соціолінгвістичну перспективу комунікативної компетенції, стверджуючи, що людина в спілкуванні повинна знати “коли говорити, і коли ні, ... про що говорити із ким, коли, де, та в якій манері” в доповненні граматичним правилам мови. Канале і Суейн [2] пропонують модель комунікативної компетенції, що включає граматичну, соціолінгвістичну та стратегічну компетенції, при цьому соціолінгвістична компетенція розглядається Канале [2] як два компоненти: соціолінгвістична та дискурсивна компетенції. На думку Савіль-Труака [12], комунікативна компетенція складається з трьох компонентів у контексті вивчення другої/іноземної мови: лінгвістичні, інтерактивні та культурні знання. На відміну від лінгвістичних знань Хомського, Савіль-Труак стверджує, що лінгвістичні знання включають як референційні значення, так і соціальні повідомлення. Комунікативна компетенція, з іншого боку, включає знання та очікування, пов'язані з соціальними змінами. Отже, культурні знання позначають соціальну структуру, цінність і ставлення суспільства до їхнього використання мови.

Ще однією методикою навчання є культурно відповідальна методика (*culturally responsible pedagogy*), яка враховує рідну мову, стиль взаємодії та культурне оточення студента, що є його культурним капіталом, основою процесу розвитку й освіти.

Ладсон-Біллінгс пояснює культурно відповідальне навчання як «педагогіку, яка розширює можливості студентів інтелектуально, соціально, емоційно та політично, використовуючи культурні референти, передавати знання, навички та ставлення» [6, с. 18]. Важливими є зусилля викладача підвищити усвідомлення студентів у тому, що коли вони проходять освітні програми, то зможуть навчитися орієнтуватися в соціальному, культурному та історичному контекстах в різноманітних освітніх середовищах.

Соціокультурні компетенції – явище складне. Соціокультурні компетенції розглядаються як можливість застосовувати полікультурні знання, навички та цінності в процесі міжкультурної комунікації в певних конкретних життєвих ситуаціях з метою формування толерантного ставлення до

інших людей. Формування соціокультурних компетентностей складається з трьох етапів, кожен з яких спрямований на вирішення певних завдань, пов'язаних із відповідними цілями

Перший етап – мотиваційний, тобто психологічна підготовка до спілкування зі студентами. Важливим на цьому етапі є питання готовності, тобто психологічного стану, який визначає здатність особи сприймати певну ситуацію або здійснювати дії. Цей етап спрямований на виховання в студентів інтересу до набуття знання про людей різних культурних та етнічних груп, що, у свою чергу, формує позитивне ставлення до соціокультурної освіти та підвищення інтересу до полікультурного спілкування [9]. Основна мета викладача полягає не тільки надавати інформацію про різні культури, але також змінити поведінку учнів щодо інших культур. На цьому етапі було б особливо корисно зосередитися на перегляд документальних, історичних фільмів, дискусії про культурну спадщину та традиції регіонів. Головна мета таких дискусій – формування культури спілкування, усвідомлення та розуміння викликів, виявлення різноманітної інформації, рефлексія в контексті знань, формування навичок дискутування, інклюзія. Перенесення знань у новий контекст є головною та ключовою метою дискусій [4]. Якщо вміло поводитися, дискусія стає найважливішою формою соціокультурного виховання. Коли відображаються соціокультурні цінності з огляду на характер роботи зі студентами та перетворюються на особисті переконання учня, толерантні відносини поступово займають належне місце. Моральна цінність ідеї діалогу означає об'єктивне усвідомлення розмаїття націй, культур, людей. Важливо, щоб люди виявляли повагу один одного та цінували культурну спадщину спільноти по всьому світу, незалежно від національної чи релігійної приналежності вірування [10].

Другим етапом у формуванні соціокультурної компетентності є пізнавальний. Основна мета цього етапу – отримання та закріплення знань з навчального матеріалу. Навчальна програма – це не лише те, що чувають чи бачать під час заняття студенти, коли інформація чітко подається викладачем. Це також те, що викладач чи студент думає, відчуває, переживає, які процеси відбуваються в їхній підсвідомості, коли вони стикаються з представниками різних культур. Метою виховання соціокультурних компетентностей є не формування нової підсвідомості, а скоріше її збагачення започаткуванням концептуального світогляду. Для

цього етапу Лі і Маккаферті [9] запропонували давати завдання, де студенти повинні шукати, структурувати інформацію та представляти її під час обговорення, а також ставити запитання. Це може бути монолог, тема для дебатів або питання для обговорення. Таким чином, студент не лише отримує інформацію про певну проблему, пов'язану з відсутністю соціокультурних компетентностей, а й збагачує власні знання, які формують нове ставлення до людей з інших соціальних верств, які мають свою специфічну культурну свідомість. Навчальний матеріал має бути пов'язаний з міжкультурним контекстом, сучасним ставленням, актуальним та доречним.

Інший крок другого етапу передбачає організацію співпраці на основі діяльності, зосередженої на темі, мотивацію та сприяння спілкуванню між студентом та викладачем. Для цього пропонується модель ролівої гри, тобто діяльність, за якої учасники процесу створюють ситуації та вирішують проблеми чи конфлікти у створених ситуаціях [9]. Така гра сприяє творчому мисленню та ввічливому спілкуванню. Це також спонукає до спонтанного та природно прогресуючого спілкування.

Також важливою є проектна робота зі студентами. Конкретна тема для кожної групи студентів має на меті не лише привернути увагу до теми як такої, а також зосередити студентів на аналізі літератури. Аналіз літератури сприяє обміну інформацією, яка стає важливішою, ніж мета проекту. Початкова ідея проектною роботи полягає в тому, щоб залучити студентів у навчальну ситуацію, засновану на діяльності, де вони вільні обирати, що вони хочуть вивчати, створювати. Це означає, що результат проекту визначається їх діяльністю. Презентації проектів мають на меті заохотити студентів представити через роздуми живе культурне життя вибраного регіону, традиції та звичаї, яких дотримуються люди, що проживають у ньому. Усвідомлені методи порівняльного підходу ґрунтуються на уявленні про те, що принцип порівняльного аналізу є ключовим у вихованні соціокультурних компетентностей, оскільки саме він сприяє інтелектуальному зростанню студентів та розвитку особистості [11]. Прояв особистісного потенціалу студентів та прояв їхніх інтересів сприяє формуванню соціокультурних компетентностей.

Третій етап передбачає формування разом зі студентами поняття соціокультурної компетентності шляхом визначення її проявів в сучасному суспільстві. Виховання соціокультурних компетентностей займає багато часу і є складним процесом.

Педагог-спеціаліст, що володіє відповідними соціокультурними компетенціями [7]:

1. Усвідомлює вплив культури. Дуже важливо розуміти, що всі люди «занурені» у власну культуру, переконання, ставлення та поведінку, пов'язану з цим. Усе це визначає їх особистісну та професійну взаємодії. Проте в людській природі закладено, що кожен із нас схильний бути консервативним (тобто вірити, що наш стиль життя відповідно до нашої культури є нормою і стандартом, який слід використовувати як орієнтир у наданні оцінки іншим). Ми схильні забувати, що інша людина може бути такою ж етноцентричною, як і ми.

2. Оцінює міжкультурні стосунки та уважний до динаміки, яка спричинена культурними відмінностями. Міжкультурна взаємодія супроводжується ризиком неправильного тлумачення намірів і дій іншої людини.

3. Розвивати свої соціокультурні знання та включати ці знання у свою щоденну практику. Припущення полягає в тому, що викладачі можуть ефективно працювати зі студентами з різних рівнів, досліджувати соціокультурний контекст студента глибше, вони можуть покращити процес навчання та викладання без будь-якого негативного ефекту. Педагог повинен докладати зусиль для розуміння та вивчення соціокультурного фону студента і на основі цієї інформації модифікувати спосіб спілкування та навчального процесу [7].

Таким чином, кожна сторона взаємодії може припустити, що готовність давати та отримувати інформацію веде до більш ефективної співпраці та взаєморозуміння.

Полікультурний викладач повинен володіти численністю процедур та методів оцінки: варіативністю інструментарію та засобів, різноманітним способом складання оціночних завдань, вмінням вимірювати різні форми інтелекту, включати, поряд з індивідуальними, групові та командні результати учбової діяльності і т.д. При цьому необхідно враховувати не тільки рівень старанності й дисциплінованості, але й комунікативності, вміння працювати в команді, відношення до предмету, рівень зусиль по оволодінню предметом, індивідуальний учбовий стиль. Оціночна інформація отримується у процесі бесід, спостережень за студентом, аналізу його учбово-пізнавальної діяльності, необхідно використання взаємооцінювання, самооцінки, що посилюють елемент самоконтролю і відповідальності. Серед альтернативних способів оцінювання можна виокремити: усне опитування, демонстрацію

вмінь, портфоліо робіт студентів, запис спостережень, виставки робіт.

Сучасні дослідження полікультуралізму в освіті підкреслюють важливість застосування всіх технологій майбутньої роботи викладачів при їх власному навчання: використання проблемних методів (intellectual challenge), колективних форм роботи (cooperative learning), педагогічної підтримки, встановлення позитивного клімату (emotional engagement) на заняттях. Так, К. Цайхнер признає здатність створювати і підтримувати емоційний контакт як однієї з головних якостей компетентного викладача.

Полікультурна підготовка – складний процес. Майбутній фахівець повинен не тільки отримати відповідні знання, але й розвинути навички і особистісні якості для роботи зі студентами з різним соціальним, етнічним та мовним походженням. Сертифікований викладач повинен пройти полікультурну підготовку, спрямовану на поліетнічне навчання. Полікультурна орієнтація програм передбачає:

1) полікультуралізм є найбільш ефективним, якщо його ідеї інтегровано пронизують усі навчальні курси і програми;

2) ідеї полікультуралізму повинні бути включені до змісту усіх предметів таким чином, щоб навчити майбутніх фахівців бачити ці ідеї в змісті своїх предметів;

3) практика має бути організована у такий спосіб, щоб майбутні фахівці отримали досвід роботи в полікультурному середовищі. Багато програм підкреслюють важливість досвіду занурення в полікультурне середовище для того, щоб протистояти підсвідомому расизму, що властиво студентам у монокультурному середовищі [1].

Можна виділити наступні рекомендації щодо оптимізації полікультурної підготовки викладачів: забезпечення можливості для майбутніх освітян викладати в культурно-різноманітному класі, розвиток програм полікультурної освіти, застосування полікультурного компонента як обов'язкового в програмі підготовки фахівців, розробка культурно доцільних учбових планів і програм, інтегруючих полікультурний зміст, застосування відповідних інтерактивних методик, що підходять до різних учбових стилів і програм, зміни в освітній політиці, направленої на освітню рівність. При підготовці викладачів для роботи в полікультурному середовищі необхідний акцент на широкій освіченості в гуманітарних науках проходженні курсу з полікультурної грамотності, внесенні полікультурного компонента в усі етапи освітнього процесу, польові дослідження, оцінка культурної компетентності кожного випускника.

Не менш важливим фактором для якісної підготовки фахівця є вміння використовувати сучасні комп'ютерні технології. Знання у даній галузі дозволяють підвищити ефективність і якість навчання та виховання, удосконалити зміст навчання та розширити методи і організаційні форми навчального процесу. Використання інноваційних технологій дає можливість забезпечити високий науково-методичний рівень викладання, а також підвищити якість міжпредметних зв'язків. Переваги застосування комп'ютерних технологій у навчанні є очевидними, оскільки здатні забезпечити індивідуальний підхід у навчанні, враховувати

індивідуальні психологічні особливості студентів і підвищити наочність навчання.

Висновки. Кожен фахівець, що працює в парадигмі полікультурної освіти, повинен володіти високим рівнем міжкультурної компетентності та культурою спілкування. Він покликаний створювати відчуття того, що сам студент у процесі пізнання робить свій особистий вклад в історію, літературу й інші сфери людського знання. Для нього необхідно розцінювати культурне розмаїття не як проблему й перепону, а як позитивний момент, здатний інтелектуально й емоційно збагатити студентів, розширити їх кругозір, допомогти набутти новий життєвий досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахов І.С. Тенденції розвитку полікультурної освіти у професійній підготовці фахівців Канади і США (друга половина XX – початок XXI ст.) : дис.... доктора пед. ... наук : 13.00.04. Київ, 2017. 644 с.
2. Canale M. & Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1980. pp. 1–47.
3. Chomsky N. *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, MA : MIT Press, 1965.
4. Handford M. Developing socio-cultural competence in the ESL classroom. *Nottingham Linguistic Circular*, 17, 2002. pp. 1–16.
5. Hymes D.H. On communicative competence. In J.B. Pride & J. Holmes (Eds. *Sociolinguistics*. Harmondsworth, England: Penguin Books, 1972.
6. Ladson-Billings G. *The dreamkeepers*. San Francisco, CA : Jossey-Bass, 1994.
7. Leavitt R. L. Developing Cultural Competence in a Multicultural World. Part 1. *PT Magazine*, 10(12), 2002. pp. 36–48.
8. Lee J. S. & McChesney B. Discourse Completion Tasks: A teaching tool for developing sociocultural competence. *English Language Teaching*, 54 (2), 2000. pp. 161–168.
9. McCafferty S. G. & Ahmed M. K. The Appropriation of Gestures of the Abstract by L2 Learners. In J. P. Lantolf (Ed.), *Sociocultural Theory and Second Language Learning*. UK : Oxford University Press, 2004. pp. 199–218.
10. Milrud V.P. Competence in language learning. *Foreign Languages in School*, 7, 2004. pp. 31–35.
11. Samovar L., Porter R. & Jain N. *Understanding intercultural communication*. Belmont, CA : Wadsworth, 1981.
12. Saville-Troike M. The ethnography of communication. In S.L. McKay & N.H. Hornberger (Eds.), *Sociolinguistics and language teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996.